

بررسی شاخص‌های توسعه‌ی انسانی ایران و کشورهای جنوب غرب آسیا طی سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۸

طاهره امینی^{†*} و مسعود یارمحمدی[‡]

[†] پژوهشکده‌ی آمار

[‡] دانشگاه پیام نور تهران

چکیده: مهم‌ترین عامل توسعه‌ی انسانی هر جامعه، افراد آن جامعه هستند. چرا که، انسان‌ها هم هدف و هم ابزار توسعه هستند. این اهمیت وافر موجب شده تا کشورهای جهان و سازمان‌های بین‌المللی توجه خاصی به امر توسعه انسانی داشته باشند و عوامل تأثیرگذار بر آن را شناسایی کنند. همچنین در سال‌های اخیر شاهد افزایش علاقه عمومی به ارزیابی این موضوع هستیم که آیا سطح کیفی زندگی انسان‌های جوامع مختلف در حال بهبود است؟ چه عواملی بر سطح کیفی زندگی یا سرعت پیشرفت آن تأثیر می‌گذارد؟ و آیا سطح کیفی زندگی می‌تواند در آینده پایدار باشد؟ به نظر می‌رسد یکی از مهمترین و تأثیرگذارترین شاخص‌ها، برای سنجش سطح کیفی زندگی انسان‌ها در جوامع مختلف شاخص توسعه‌ی انسانی است. با توجه به اهمیت ارزیابی شاخص توسعه‌ی انسانی در برنامه‌های توسعه‌ی کشور و جایگاه جمهوری اسلامی ایران در منطقه‌ی جنوب غرب آسیا و نیز تحولات اقتصادی رخ داده در منطقه و جهان، ارایه‌ی تصویری از شاخص توسعه‌ی انسانی کشور در میان کشورهای منطقه و واکاوی رتبه‌ی ایران در جهان به‌منظور برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌هایی در راستای بهبود این شاخص در کشور می‌تواند تأثیرگذار باشد. در این مقاله سعی شده است تا وضعیت شاخص توسعه‌ی انسانی در ایران و کشورهای جنوب غرب آسیا بررسی شود. همچنین یادآور می‌شود که به دلیل تغییر فرمول

* نویسنده‌ی عهده‌دار مکاتبات

دریافت: ۱۴۰۰/۱/۱۲، پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۱۱.

محاسبه‌ی شاخص توسعه‌ی انسانی در سال ۲۰۱۱ این شاخص برای سال‌های ۲۰۱۱ تا سال ۲۰۱۸ مورد بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: شاخص توسعه‌ی انسانی، گزارش توسعه‌ی انسانی سازمان ملل متحد، آموزش، امید زندگی، شاخص درآمد سرانه.

۱- مقدمه

با توجه به افزایش علاقه عمومی به ارزیابی بهبود سطح کیفی زندگی انسان‌ها در کشورهای مختلف و به منظور دست‌یافتن به جواب سؤال‌هایی مانند اینکه چه عواملی بر سطح کیفی زندگی یا سرعت پیشرفت آن تأثیر می‌گذارد؟ و آیا سطح کیفی زندگی می‌تواند در آینده پایدار باشد؟ بررسی شاخص‌های مختلفی مانند شاخص تولید ناخالص داخلی که معیار مهمی برای نشان‌دادن پیشرفت کشورها است را می‌توان مورد ارزیابی قرار داد. اما بسیاری از افراد معتقدند که در کنار این شاخص، باید سایر شاخص‌های تأثیرگذار در پیشرفت کشور و افزایش سطح کیفی زندگی را نیز مد نظر قرار دهند.

تا قبل از سال ۱۹۹۰، معیارهای اصلی سنجش توسعه‌یافتگی و رفاه کشورها عمدتاً مشتمل بر شاخص‌های اقتصادی محض مانند تولید ناخالص داخلی و تولید ناخالص ملی بود. اما کافی نبودن شاخص‌های یاد شده در ملاحظه همه واقعیت‌ها مانند مباحث انسانی که از ماهیت پیچیده، چند بُعدی و سیال برخوردارند، از یک سو و عدم توجه به برخی مؤلفه‌های پنهان تأثیرگذار بر فرایند توسعه مانند موضوعات زیست‌محیطی، از سوی دیگر باعث شد تا اندیشمندان حوزه اقتصاد به منظور دستیابی به شاخص‌های جامع‌تر که مؤلفه‌های انسانی و اجتماعی را نیز دربرداشته باشند، ابتدا مفهوم توسعه پایدار را مطرح و نهایتاً نسبت به تعریف شاخصی با عنوان شاخص توسعه انسانی اقدام نمایند.

این شاخص، ضمن اینکه معیاری برای اندازه‌گیری رفاه شهروندان به دست می‌دهد، اثر سیاست‌های اقتصادی بر کیفیت زندگی شهروندان را نیز اندازه‌گیری می‌کند. این شاخص، کشورها را بر حسب کیفیت زندگی شهروندان و نه صرفاً بر اساس ارقام سنتی درآمد سرانه آنها رتبه‌بندی می‌کند.

تا قبل از طرح موضوع شاخص توسعه‌ی انسانی، درآمد سرانه‌ی هر کشور به‌عنوان مبنای سنجش میزان توسعه‌یافتگی آن کشور در نظر گرفته می‌شد. اگرچه رشد درآمد سرانه برای دستیابی به برخی از اهداف لازم است، ولی نمی‌تواند بسیاری از جنبه‌های زندگی بشری را در برگیرد. لذا، شاخص توسعه‌ی انسانی برای اولین بار در سال ۱۹۹۰ توسط گروهی از اقتصاددانان شرقی و غربی پیشنهاد داده شد و از آن پس در گزارش سالانه‌ی توسعه‌ی انسانی برنامه‌ی عمران سازمان ملل متحد منعکس شده است. اولین برنامه‌ی توسعه‌ی انسانی^۱ (UNDP) در سال ۱۹۹۰، توسعه را بیش از گسترش درآمد و ثروت قلمداد کرده و توسعه‌ی انسانی را به‌عنوان فرایند فزاینده‌ی گزینه‌های مردم نامید.

این شاخص از نظر دامنه‌ی قلمرو بسیار گسترده‌تر از درآمد سرانه بوده و در تعریف آن، بخشی از ابعاد اجتماعی و فرهنگی نیز در کنار بعد اقتصادی توسعه در نظر گرفته شده است. لازم به ذکر است که به عقیده‌ی ابداع‌کنندگان شاخص توسعه‌ی انسانی، ایده‌های آمارتیا سن^۲ اقتصاددان مشهور هندی و برنده‌ی جایزه‌ی نوبل، تأثیر تعیین‌کننده‌ای در توسعه‌ی این شاخص داشته است. [۳].

ارتقای توسعه انسانی در دنیای معاصر به ظرفیت کسب علم و دانش، دسترسی به امکانات مادی زندگی و برخورداری از عمر طولانی و توأم با سلامتی بستگی دارد. به دلیل اهمیت هر کدام از مؤلفه‌های نام برده در بالا بردن سطح کیفی زندگی، اهمیت محاسبه شاخص توسعه انسانی برای ما بیش از پیش خواهد بود. همچنین به دلیل قابلیت مقایسه‌پذیری این شاخص در میان تمام کشورهای دنیا، این امکان برای ما فراهم خواهد شد تا بتوانیم جایگاه کشور را در میان سایر کشورهای دیگر مورد بررسی و کنکاش بیشتری قرار دهیم. همه این موارد و مطالعه گزارش‌ها و پژوهش‌های منتشر شده ما را بر آن داشت تا با این تحقیق در جستجوی مقایسه‌ی عوامل و شاخص‌های تشکیل‌دهنده شاخص توسعه انسانی کشور با سطح جهانی و کشورهای جنوب غرب آسیا بپردازیم. زیرا در جامعه‌ی امروزی کشور، پی بردن به عوامل تأثیرگذار بر این شاخص و نیز مقایسه این شاخص در کشور با سایر کشورهای منطقه می‌تواند راهنمای خوبی برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان داخلی باشد تا با بالا بردن سطح کیفی زندگی و خلق محیطی با کیفیت، برای افرادی که در آن زندگی می‌کنند؛ بتوانند از زندگی طولانی، سالم و خلاق لذت ببرند. همچنین به این ابعاد می‌توان آزادی‌های سیاسی و

اجتماعی را نیز افزود. سه شاخص آموزش، امید زندگی و تولید ناخالص داخلی سرانه به برابری قدرت خرید دلار اجزای تشکیل دهنده‌ی شاخص توسعه‌ی انسانی هستند.

۲- محاسبه‌ی شاخص توسعه‌ی انسانی

شاخص توسعه‌ی انسانی از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۰ از میانگین حسابی سه شاخص آموزش، امید زندگی و تولید ناخالص داخلی به دست می‌آمد. در حالی که از آن سال به بعد شیوه‌ی محاسبه این شاخص تغییر کرده و علاوه بر تغییر در نوع و چگونگی محاسبه‌ی شاخص‌های تشکیل دهنده‌ی آن (آموزش، امید به زندگی و تولید ناخالص داخلی سرانه) شیوه‌ی محاسبه‌اش نیز به حاصل میانگین هندسی سه شاخص آموزش، امید زندگی و درآمد ناخالص ملی سرانه به برابری قدرت خرید دلار تغییر کرد. در محاسبه فرمول جدید، شیوه‌ی محاسبه‌ی شاخص آموزش که در ابتدا شامل شاخص ترکیبی میزان باسوادی بزرگسالان و میزان ناخالص ثبت نام در همه مقاطع تحصیلی بود به شاخص ترکیبی میانگین سال‌های تحصیل جمعیت ۲۵ ساله و بیش‌تر و سال‌های مورد انتظار تحصیل کودکان در سن ورود به مدرسه و شاخص تولید ناخالص داخلی سرانه به برابری قدرت خرید دلار به درآمد ناخالص ملی سرانه به برابری قدرت خرید دلار تغییر کرد که این تغییرات در مقاله‌ای توسط علی حصارى در سال ۱۳۹۰ به تفصیل بیان شده است و شاخص توسعه انسانی بر اساس این تغییرات برای کشور نیز اندازه‌گیری شده است.

۲-۱- مراحل محاسبه‌ی شاخص توسعه‌ی انسانی

برای محاسبه‌ی شاخص توسعه انسانی دو گام اصلی وجود دارد:

۱- تعیین دامنه‌ی شاخص‌ها (آموزش، سلامت و درآمد ناخالص ملی سرانه)

۲- تجمیع و ترکیب شاخص‌ها برای ساختن شاخص توسعه‌ی انسانی

۲-۲- تعیین دامنه‌ی شاخص‌ها

به‌منظور تبدیل شاخص‌های بیان شده در واحدهای مختلف به شاخص‌هایی تعیین‌شده بین صفر تا ۱ از مقادیر کمینه و بیشینه استفاده می‌شود. مقادیر کمینه و بیشینه به ترتیب، کمترین و بیشترین مقادیری هستند که در دوره‌های زمانی خاصی مثلاً (۱۹۸۰-۲۰۱۹) مشاهده شده‌اند. این اهداف در واقع به ترتیب به‌عنوان "صفرهای طبیعی" و "اهداف آرمانی" عمل می‌کنند، که از آنها شاخص‌های استاندارد حاصل می‌شود.

جدول ۱- شاخص‌های مورد بررسی در شاخص توسعه‌ی انسانی

بیشینه	کمینه	شاخص	بعد
۸۵	۲۰	سال‌های امید زندگی	سلامتی (عمر طولانی و توأم با سلامتی)
۱۸	۰	سال‌های مورد انتظار مدرسه رفتن	آموزش (ظرفیت کسب علم و دانش)
۱۵	۰	میانگین سال‌های مدرسه	
۷۵۰۰۰	۱۰۰	درآمد ناخالص ملی سرانه	زندگی استاندارد (دسترسی به امکانات مادی زندگی)

۲-۳- معرفی شاخص‌های تشکیل‌دهنده‌ی شاخص توسعه انسانی

۱- امید زندگی عبارت است از تعداد سال‌هایی که انتظار می‌رود یک فرد از یک سن تا یک سن دیگر زنده باقی بماند. هرچه شاخص‌های بهداشتی و همچنین درمانی بهبود یابد امید زندگی افزایش خواهد یافت و از این رو این شاخص یکی از شاخص‌های سنجش پیشرفت و عقب‌ماندگی کشورهاست. اگرچه پژوهشگران نشان داده‌اند که امید زندگی عامل مهمی در افزایش سطح توسعه انسانی است اما این شاخص متأثر از عواملی همچون تغذیه، بهداشت و فقر نیز هست.

اگر در کشوری مردم دارای تغذیه مناسب بوده و از بهداشت کافی برخوردار باشند طبیعتاً شاخص امید زندگی در این کشورها نیز افزایش می‌یابد؛ ارتقای سطح خدمات بهداشتی که در یک کشور به مادران و کودکان ارائه می‌شود تأثیری مستقیم بر بالا بردن سطح امید زندگی خواهد داشت و آنچه که واضح است این است که محرومیت‌های اجتماعی، اقتصادی خود تأثیری منفی بر سطح سلامتی جامعه داشته و در نتیجه این خود تأثیر مستقیم بر کاهش شاخص امید زندگی دارد.

از دیگر عوامل تأثیرگذار در بالا بردن سطح امید زندگی افراد در یک جامعه می‌توان به سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی و رسیدگی به سالمندان و کهنسالان، افزایش بودجه عمومی در بهداشت، کاهش بیکاری و در نظر گرفتن شرایط افراد دارای بیماری‌های خاص در جامعه اشاره کرد. گراوس من^۳ سرمایه‌گذاری در بهداشت را از نوع سرمایه‌گذاری با دوام می‌داند که بازگشت نهایی سرمایه و سطح تولید را افزایش می‌دهد. در مورد این شاخص مشاهده شده دو کشور با سرمایه‌گذاری‌های یکسان در زمینه هزینه‌های بهداشتی دارای شاخص امید زندگی متفاوت هستند [۶]. در سال ۱۹۹۷ نولز^۵ و اون^۵ تأثیر شاخص‌های بهداشتی را که به‌عنوان متغیر امید زندگی در نظر گرفته بودند یک عامل بسیار تأثیرگذار بر رشد اقتصادی و حتی آموزش قلمداد کردند [۲].

توجیه قراردادن سن ۲۰ سال به‌عنوان کمترین میزان امید زندگی، بر اساس شواهد تاریخی استوار است که هیچ کشوری در قرن بیستم نمی‌تواند امید زندگی کمتر از ۲۰ سال داشته است [۱۶]. دلیل قرار دادن ۸۵ سال به‌عنوان بیشینه امید زندگی، بهبود مداوم شرایط زندگی و پیشرفت‌های پزشکی است، امید زندگی در چندین اقتصاد جهان، بسیار نزدیک به ۸۵ سال است: ۸۴/۷ سال برای هنگ کنگ، چین (منطقه ویژه اداری) و ۸۴/۵ سال در ژاپن [۱۶].

۲- آموزش یکی دیگر از اجزای تشکیل‌دهنده شاخص توسعه انسانی است. در اکثر کشورهای با درآمد بالا، مردم تحصیلات بالاتری دارند و می‌توان به تأثیر مستقیم درآمد و بهداشت هر کشور بر امر آموزش در آن کشور پی برد. در بیشتر جوامع مختلف تفکر بالابردن سطح تحصیلات برای افزایش درآمد در میان افراد رایج است و قصد دارند با سرمایه‌گذاری بیشتر در آموزش به سطح رفاه بالاتری دست یابند. همچنین بر اساس مطالعات پیشین می‌توان ارتقای مهارت نیروی کار را به‌عنوان منشاء اصلی پیشرفت و افزایش رفاه اقتصادی بیان کرد و چگونگی تأثیرگذاری سرمایه انسانی و مهارت نیروی کار بر درآمد شخصی و ساختار دستمزدها را ارائه کرد. والش^۶ نشان داد کسب توانمندی از طریق آموزش حرفه‌ای متأثر از عواملی که انواع سرمایه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. لوکاس^۷ معتقد است تخصیص منابع به بخش آموزش به مثابه محرکی در رشد اقتصادی موجب افزایش ظرفیت تولید می‌شود. مینسر^۸ دریافت که زمان صرف شده برای آموزش، دریافتی آتی فرد را به طور متناسب افزایش می‌دهد.

از نظر بکر^۹ افراد جوان به دلیل انگیزه، تمایل بیشتری بر سرمایه‌گذاری روی خودشان دارند مطالعات انتقادی در این زمینه این موضوع اساسی را مطرح می‌کند که بازده نزولی سرمایه‌گذاری در بسیاری از کشورهای در حال توسعه مشاهده شده است [۶] که در مورد ۹۷ کشور در حال توسعه ارتباط منبع بین هزینه‌های بهداشتی و امید زندگی با شاخص توسعه انسانی شرایط اولیه کشورها را در این مورد مهم ارزیابی کرده و معتقد است که روند همگرایی شاخص توسعه انسانی با اجزای تشکیل‌دهنده آن بسیار کند است. از آن جایی که شاخص آموزش مستلزم تولید شاخص‌های جزئی‌تر در این باره، یعنی محاسبه‌ی شاخص میانگین سال‌های تحصیل و سال‌های مورد انتظار آموزش و ترکیب این دو برای به دست آوردن شاخص نهایی است، قدری پیچیده‌تر از دو شاخص دیگر دخیل در محاسبه‌ی شاخص توسعه‌ی انسانی است.

• میانگین سال‌های تحصیل

میانگین سال‌های تحصیل بر اساس توزیع جمعیت ۲۵ ساله و بیش‌تر بر اساس بالاترین مقطع آموزش انجام شده بر اساس طبقه‌بندی استاندارد بین‌المللی آموزش است. این شاخص ساختار آموزشی جمعیت ۲۵ ساله و بیش‌تر و بنا بر این موجودی و کیفیت سرمایه‌ی انسانی را نشان می‌دهد و ابزار سنجش نیازهای آموزشی و تثبیت‌کننده خط مشی‌های لازم برای ارتقای آموزش است. این شاخص همچنین ساختار و مدیریت اجرایی سیستم آموزشی و تأثیر آن بر تشکیل سرمایه‌ی انسانی را نشان می‌دهد. تراکم نسبی بالای جمعیت در یک مقطع یا سطح آموزشی ظرفیت بالای سیستم آموزشی در آن مقطع را منعکس می‌کند [۳].

ممکن است افراد در جوامع مختلف، هیچ‌گونه آموزش رسمی را دریافت نکرده باشند بنا بر این حداقل ۰ سال برای شاخص آموزش توجیه می‌شود. در اکثر کشورها حداکثر زمان مورد انتظار سال‌های تحصیلی به‌منظور دستیابی به مدرک کارشناسی ارشد، ۱۸ سال است [۱۶].

• سال‌های مورد انتظار آموزش

سال‌های مورد انتظار آموزش عبارت است از تعداد کل سال‌های تحصیل که انتظار می‌رود یک کودک ۶ ساله در سال‌های آتی از آن برخوردار شود. در

این تعریف فرض بر این است که احتمال ثبت نام در مدرسه در تمامی گروه‌های سنی در آینده برابر با میزان ثبت نام فعلی در جامعه باشد. این شاخص در واقع میانگین طول تحصیلات را نشان می‌دهد [۳]. حداکثر متوسط سال‌های مدرسه رفتن، ۱۵ سال پیش‌بینی شده است که این شاخص تا سال ۲۰۲۵ مناسب‌سازی شده است [۱۶].

۳- شاخص درآمد سرانه شاخصی است برای نشان دادن رتبه‌ی کشورهای مختلف از نظر درآمد ناخالص ملی (GNI) سرانه که بر اساس قدرت خرید دلار محاسبه می‌شود. به دلیل شکاف و فاصله‌ی زیاد در بین کشورها دارای درآمد بالا و پایین، برای محاسبه‌ی شاخص به جای رقم مطلق درآمد ناخالص ملی سرانه به برابری قدرت خرید دلار، از لگاریتم درآمد ناخالص سرانه به برابری قدرت خرید دلار استفاده می‌شود [۳]. کمترین ارزش برای درآمد ناخالص ملی (GNI) سرانه ۱۰۰ دلار و بیشترین ارزش برای درآمد ناخالص ملی سرانه (GNI)، ۷۵۰۰۰ دلار تعیین شده است. محققین نشان داده‌اند که از درآمد سالانه سرانه بالای ۷۵۰۰۰ دلار عملاً هیچ‌گونه تغییری در پیشرفت و به‌زیستی زندگی انسان حاصل نمی‌شود [۱۶]. در حال حاضر، تنها چهار کشور (برونئی داروالسلام، لیختن اشتاین، قطر و سنگاپور) از درآمد سقف سرانه ۷۵۰۰۰ دلار فراتر رفته‌اند.

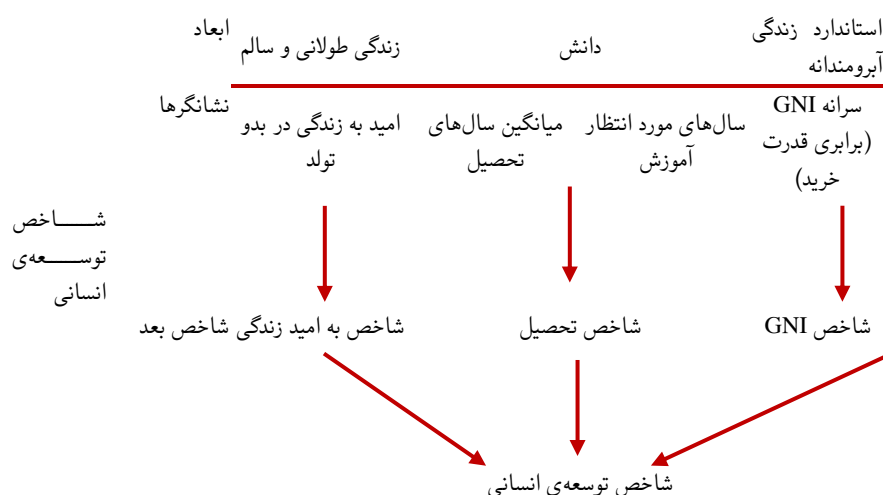
با تعیین حداقل و حداکثر مقادیر، شاخص‌های بعد به صورت زیر محاسبه می‌شوند:

$$(۱) \quad \text{شاخص بعد} = \frac{\text{کمترین مقدار} - \text{مقدار واقعی}}{\text{کمترین مقدار} - \text{بیشترین مقدار}}$$

با استفاده از فرمول ۱ ابتدا هر کدام از شاخص‌های مندرج در جدول ۱ محاسبه می‌شود. سپس میانگین حسابی بین سال‌های تحصیل و سال‌های مورد انتظار مدرسه را به عنوان شاخص آموزش در نظر می‌گیریم. آنگاه از سه شاخص به دست آمده میانگین هندسی گرفته و شاخص توسعه‌ی انسانی محاسبه می‌شود. شاخص توسعه انسانی میانگین هندسی ۳ شاخص بعد است:

$$\text{Human Development Index (HDI)} = \sqrt[3]{\text{شاخص درآمد} \times \text{شاخص آموزش} \times \text{شاخص زندگی}}$$

میانگین هندسی ۳ مؤلفه‌ی تشکیل‌دهنده‌ی شاخص توسعه انسانی پس از نرمال‌سازی دارای مقادیری بین ۰ و ۱ خواهد بود و میانگین این سه مؤلفه به‌عنوان سطح توسعه انسانی کلی قلمداد می‌شوند. این مقدار کلی که بین ۰ و ۱ خواهد بود مقیاس بسیار مهمی برای ارزیابی آن در بستر زمان و مکان است [۱].

شکل ۱- شاخص توسعه انسانی

۳- شاخص توسعه انسانی در ایران و سایر کشورهای دیگر

این مطالعه بر اساس گزارش شاخص توسعه انسانی دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد برای سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۸ بعد از تغییر فرمول محاسبه این شاخص از میانگین حسابی به میانگین هندسی و با هدف مقایسه رتبه‌بندی و بررسی سه شاخص اصلی تشکیل‌دهنده شاخص توسعه انسانی (شاخص‌های آموزش، امید زندگی و شاخص درآمد ناخالص سرانه) در میان کشورهای جنوب غرب آسیا از جمله کشورهای ایران، ترکیه، عربستان، قطر، عمان، امارات، کویت و... که در جنوب غربی آسیا و با سطوح مختلف توسعه انسانی در میان کشورهای دنیا قرار داشتند، صورت گرفته است. همچنین هم‌منطقه بودن کشورها، ذخایر نفتی و شرایط مؤثر در تولید ناخالص داخلی از دیگر عوامل تأثیرگذار در انتخاب کشورها بوده است. ابتدا میانگین شاخص

توسعه انسانی و ۳ شاخص اصلی تشکیل‌دهنده آن بر حسب شاخص‌های جهانی و میانگین سطوح مختلف (بسیار بالا، بالا، متوسط و پایین) بررسی می‌شود. بنا بر گزارش شاخص توسعه انسانی در سال ۲۰۱۹، کشور نروژ با شاخصی برابر با ۰٫۹۵۴ در بالاترین جایگاه کشورهای دنیا قرار گرفته است و کشورهای سوئیس، ایرلند، آلمان، هنگ‌کنگ، استرالیا، ایسلند، سوئد، جمهوری سنگاپور و هلند به ترتیب ۹ کشور با شاخص HDI بالا پس از کشور نروژ هستند.

در تازه‌ترین گزارش دفتر برنامه توسعه انسانی سازمان ملل در سال ۲۰۱۹ میلادی که بر پایه اطلاعات سال ۲۰۱۸ منتشر شده است موضوع مهاجرت و ارتباط آن با توسعه به عنوان موضوعی ویژه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. گزارش توسعه انسانی در مجموع مهاجرت را پدیده‌ای مثبت از نظر توسعه انسانی دانسته و چنین نتیجه‌گیری کرده است که این پدیده باعث افزایش شاخص توسعه انسانی در مورد افراد مهاجر می‌شود و شرایط زندگی آنها را ارتقا می‌بخشد.

سازمان ملل متحد با اعلام اینکه متوسط امید زندگی در سال ۲۰۱۷ (دوره گذشته) ۷۶٫۲ سال بوده این رقم را در گزارش سال ۲۰۱۹، ۷۶٫۵ سال اعلام کرده است که نسبت به سال گذشته ۰٫۴ درصد رشد داشته است.

کشور قطر با ۱۱۰۴۸۹ دلار و کشور برونودی با ۶۶۰ دلار به ترتیب بیشترین و کمترین شاخص GNI را در میان کشورهای مورد بررسی در دنیا را دارند که سازمان ملل میانگین این شاخص را در سطح جهانی ۱۵۷۴۵ دلار و برای کشور ایران ۱۸۱۶۶ دلار بوده اعلام کرده است. شاخص GNI در ایران نسبت به سال ۲۰۱۷، ۵ درصد کاهش داشته است. (دارای رشد ۵- درصدی بوده است).

بنا بر گزارش توسعه انسانی سال ۲۰۱۹ جمهوری اسلامی که سال گذشته رتبه ۶۳ را از نظر شاخص توسعه انسانی در بین ۱۸۹ کشور کسب کرده بود در سال ۲۰۱۸ با دو پله نزول در جایگاه ۱۶۵ام جهان قرار گرفته است و در بین کشورهای منطقه جنوب غرب آسیا رتبه ۱۱ را به خود اختصاص داده است.

مطابق اعلام برنامه توسعه ملل متحد، کشورهای دارای شاخص توسعه انسانی بالاتر از ۰٫۸ در سطح بسیار بالای توسعه انسانی قرار دارند که کشورهای قطر، بحرین، عمان و کویت از جمله کشورهای منطقه خاورمیانه هستند که در این سطح دسته‌بندی شده‌اند.

بر اساس جدول ۲ میانگین شاخص توسعه انسانی در سطح جهان ۰/۷۳۱ بوده که اجزای این شاخص به صورت امیدزندگی ۷۲/۶ سال (۰/۸۱)، سال‌های مورد انتظار آموزش ۱۲/۷ سال، میانگین سال‌های تحصیل ۸/۴ سال (شاخص آموزش ۰/۵۱) و سرانه GNI (برابری قدرت خرید) ۱۵۷۴۵ دلار (۰/۷۶) است. میانگین شاخص توسعه انسانی در میان کشورهای توسعه‌یافته ۰/۶۸۶ بوده که اجزای این شاخص به صورت امیدزندگی ۷۱/۱ سال (۰/۷۹)، سال‌های مورد انتظار آموزش ۱۲/۲ سال، میانگین سال‌های تحصیل ۷/۴ سال (شاخص آموزش ۰/۵۸) و سرانه GNI (برابری قدرت خرید) ۱۰۴۷۶ دلار (۰/۷) می‌باشد.

جدول ۲- میانگین شاخص توسعه انسانی بر اساس تقسیم‌بندی سطوح

سطح شاخص انسانی	شاخص توسعه شاخص HDI	امید شاخص زندگی امید	سال‌های شاخص مورد انتظار آموزش	میانگین سال‌های تحصیل	شاخص آموزش (برابری قدرت خرید)	سرانه GNI شاخص
جهانی	۰/۷۳۱	۷۲/۶	۰/۸۱	۱۲/۷	۸/۴	۱۵۷۴۵
بسیار بالا	۰/۸۹۲	۷۹/۵	۰/۹۲	۱۶/۴	۱۲/۰	۴۰۱۱۲
بالا	۰/۷۵۰	۷۵/۱	۰/۸۵	۱۳/۸	۸/۳	۱۴۴۰۳
متوسط	۰/۶۳۴	۶۹/۳	۰/۷۶	۱۱/۷	۶/۴	۶۲۴۰
پایین	۰/۵۰۷	۶۱/۳	۰/۶۴	۹/۳	۴/۸	۲۵۸۱

مأخذ داده‌ها: Human Development Report 2019

بر اساس گزارش توسعه انسانی دفتر برنامه توسعه انسانی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۹ جمهوری اسلامی ایران در سطح بالای شاخص توسعه انسانی قرار گرفته است. در ایران شاخص توسعه انسانی ۰/۷۹۷ بوده که اجزای تشکیل‌دهنده این شاخص یعنی امید زندگی ۰/۸۷، شاخص آموزش ۰/۷۴ و شاخص درآمد سرانه ناخالص ملی ۰/۷۹ بالاتر از میانگین شاخص توسعه انسانی و اجزای تشکیل‌دهنده این شاخص برای کشورهای حاضر در سطح بالا می‌باشد.

بر اساس این گزارش وضعیت ایزان نسبت به سال ۲۰۱۷ نه تنها بهبود نیافته است بلکه نسبت به این سال دو مرتبه افزایش رتبه داشته و از قرارگیری در میان کشورهای با سطح شاخص توسعه انسانی بسیار بالا و رتبه ۶۳، در میان کشورهای با سطح شاخص توسعه انسانی بالا با رتبه ۶۵ و بعد از کشور ترکیه قرار گرفته است. هر چند

برای تمامی کشورها روند افزایش شاخص توسعه انسانی یکسان نبوده اما کشورهای منطقه یک روند افزایشی را تجربه کرده‌اند.

در مقابل ترکیه از جایگاه ۶۴ در سال ۲۰۱۷ به رتبه ۵۹ در سال ۲۰۱۸ صعود کرده است. این جهش موجب ارتقاء شاخص توسعه انسانی این کشور به بالای ۰/۸ شده و این کشور را وارد جمع کشورهای دارای توسعه انسانی بسیار بالا کرده است. دیگر همسایگان ایران نظیر عراق، پاکستان و افغانستان نیز به ترتیب جایگاه ۱۲۰، ۱۵۲ و ۱۷۰ را در میان ۱۸۹ کشور جهان به خود اختصاص داده‌اند.

اگر چه شاخص توسعه انسانی در کشورمان نسبت به دو دهه‌ی گذشته روند چشمگیری داشته است، اما با توجه به این که ارزش شاخص‌های طول عمر، دانش و سطح زندگی هر کشور از روی بیشترین و کمترین طول عمر، دانش و درآمد کشورهای مورد بررسی تعیین می‌شود و شاخص توسعه انسانی رتبه هر کشور را نسبت به کشورهای دیگر در سال معینی نشان می‌دهد، بنابر این ممکن است طول عمر، دانش و درآمد در کشوری افزایش یابد، در حالی که شاخص توسعه انسانی آن افت داشته باشد. مدیران و کارکنان بخش بهداشت و درمان با نقش کلیدی خود در بهبود شاخص‌های بهداشتی، سهم عمده‌ای در توسعه انسانی و ارتقای جایگاه کشورمان در رتبه بندی جهانی دارند. بر اساس جدول ۳ در میان کشورهای جنوب غرب آسیا کشورهای سوریه با رشد ۱/۹۸- و یمن با رشد ۰/۸۴- بدترین عملکرد را در بهبود این شاخص داشته‌اند که در واقع بی‌تأثیر از جنگ‌های داخلی و ناآرامی این کشورها در این سال‌ها نبوده است. در این گزارش از میان کشورهای جنوب غرب آسیا؛ طی سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۸، کشور قزاقستان با کاهش ۹ پله‌ای رتبه‌ی خود و کشور یمن با افزایش ۱۴ پله‌ای رتبه‌ی خود در طی این سال‌ها بیشترین عملکرد را در جهت کاهش یا افزایش رتبه شاخص توسعه انسانی را داشتند و همچنین رتبه ایران طی این پنج سال ۳ پله پایین‌تر آمده است.

جدول ۳- شاخص توسعه انسانی، رتبه جهانی کشورهای جنوب غربی آسیا				
رتبه کشورها جنوب غرب آسیا در سال ۲۰۱۸	جهان در سال ۲۰۱۸	تغییر در رتبه ۲۰۱۸	شاخص توسعه انسانی (HDI)	
			۲۰۱۸	۱۹۹۰
۱	۲۲	-۱	۰٫۹۰۶۰۹۰۴۰۹۰۲۰۹۰۱۰۸۹۳۰۸۹۵۰۸۹۸۰۸۸۸۰۸۸۷۰۸۵۳۰۸۹۲	رتبه صهیونیستی
۲	۳۱	۲	۰٫۸۷۳۰۸۷۱۰۸۶۹۰۸۶۴۰۸۵۰۰۸۵۴۰۸۴۸۰۸۴۰۰۸۵۰۰۸۷۹۰۸۳۱	قبرس
۳	۳۵	۵	۰٫۸۶۶۰۸۶۴۰۸۶۳۰۸۶۰۰۸۸۳۹۰۸۸۱۸۰۸۴۶۰۰۸۲۱۰۰۸۸۲۰۸۲۳	امارات
۴	۳۶	-۱	۰٫۸۵۷۰۸۵۶۰۸۵۷۰۸۵۷۰۸۸۳۷۰۸۸۲۰۸۷۷۰۰۸۱۰۰۸۴۴۰۰۶۹۸	عربستان
۵	۴۱	-۹	۰٫۸۴۸۰۸۴۸۰۸۴۷۰۸۵۱۰۸۵۰۰۸۵۷۰۸۳۴۰۸۳۱۰۸۳۴۰۸۱۶۰۸۵۷	قطر
۶	۴۵	۶	۰٫۸۲۸۰۸۳۹۰۸۳۹۰۸۳۴۰۸۲۴۰۸۰۷۰۸۹۶۰۸۰۶۰۸۹۶۰۸۹۲۰۸۳۶	بحرین
۷	۴۷	۱	۰٫۸۳۴۰۸۳۳۰۸۳۴۰۸۲۷۰۸۲۳۱۰۸۱۱۰۸۳۱۰۸۰۵۰۸۹۳۰۸۰۴	عمان
۸	۵۰	۹	۰٫۸۱۷۰۸۱۳۰۸۰۸۰۸۰۶۰۸۸۸۰۸۹۱۰۸۵۲۰۸۴۵۰۸۶۴۰۰۶۸۵۰۰۶۹۰	قزاقستان
۹	۵۷	-۲	۰٫۸۰۸۰۸۰۹۰۸۰۹۰۸۰۷۰۸۱۶۰۸۹۸۰۸۹۰۰۸۶۰۰۸۹۴۰۰۸۸۶۰۰۸۱۲	کویت
۱۰	۵۹	۵	۰٫۸۰۶۰۸۰۵۰۸۰۰۰۸۰۰۰۸۶۱۰۸۸۱۰۸۲۲۰۰۶۹۹۰۸۴۳۰۰۶۵۵۰۰۵۷۹	ترکیه
۱۱	۶۵	-۳	۰٫۸۹۷۰۸۹۹۰۸۹۹۰۸۸۹۰۸۸۶۰۸۸۵۰۸۸۵۰۸۷۲۰۸۰۷۰۸۵۶۰۰۶۷۱۰۰۵۷۷	ایران
۱۲	۷۰	۲	۰٫۸۸۶۰۸۸۳۰۸۷۶۰۸۷۱۰۸۵۴۰۸۵۶۰۸۵۶۰۸۴۳۰۸۳۳۰۸۲۳۰۰۶۶۹	گرجستان
۱۳	۸۱	۳	۰٫۸۶۰۰۸۵۸۰۸۵۱۰۸۴۸۰۸۳۳۰۸۴۳۰۸۲۹۰۸۱۶۰۸۲۹۰۰۶۴۹۰۰۶۳۳	ارمنستان
۱۴	۸۷	۰	۰٫۸۵۴۰۸۵۲۰۸۴۹۰۸۴۹۰۸۵۱۰۸۴۱۰۸۳۴۰۸۰۰۰۸۳۳۰۰۶۴۱	آذربایجان
۱۵	۹۳	-۶	۰٫۸۳۰۰۸۳۲۰۸۲۵۰۸۲۸۰۸۶۹۰۸۴۱۰۸۴۵۰۸۳۹۰۸۵۱	لبنان
۱۶	۱۰۲	-۶	۰٫۸۲۳۰۸۲۲۰۸۲۲۰۸۲۱۰۸۲۸۰۸۲۰۰۸۰۰۰۰۶۹۸۰۸۲۸۰۸۰۲۰۰۶۱۶	اردن
۱۷	۱۰۸	۲	۰٫۸۱۰۰۸۰۸۰۸۰۶۰۸۰۱۰۰۶۸۸۰۰۶۹۱۰۰۶۹۸۰۰۶۸۶۰۰۶۷۳	ترکمنستان
۱۸	۱۰۸	۳	۰٫۸۱۰۰۸۰۷۰۸۰۱۰۰۶۹۶۰۰۶۷۵۰۰۶۸۸۰۰۶۵۴۰۰۶۴۱۰۰۶۶۵۰۰۵۹۶	ازبکستان
۱۹	۱۱۶	-۲	۰٫۸۰۰۰۰۶۹۶۰۰۶۹۵۰۰۶۹۰۰۰۶۹۰۰۰۶۶۲۰۰۶۴۴۰۰۶۶۶۰۰۵۴۶	مصر
۲۰	۱۲۰	-۱	۰٫۶۸۹۰۰۶۸۴۰۰۶۷۲۰۰۶۶۵۰۰۶۵۴۰۰۶۶۲۰۰۵۹۰۰۰۶۵۳۰۰۶۰۸۰۰۵۷۴	عراق
۲۱	۱۲۲	-۱	۰٫۶۷۴۰۰۶۷۱۰۰۶۶۹۰۰۶۶۶۰۰۶۵۵۰۰۶۵۸۰۰۶۲۲۰۰۶۱۵۰۰۰۵۹۴۰۰۶۱۸	قرقیزستان
۲۲	۱۲۵	-۱	۰٫۶۵۶۰۰۶۵۱۰۰۶۴۷۰۰۶۴۲۰۰۶۴۳۰۰۶۴۲۰۰۶۰۷۰۰۶۳۰۰۰۵۳۸۰۰۸۰۰۰۴	تاجیکستان
۲۳	۱۵۲	-۱	۰٫۵۶۰۰۰۵۵۸۰۰۵۵۶۰۰۵۵۰۰۰۵۳۸۰۰۵۳۷۰۰۵۱۵۰۰۰۵۰۴۰۰۰۴۴۹۰۰۵۵۸	پاکستان
۲۴	۱۵۴	-۱۴	۰٫۵۴۹۰۰۵۴۴۰۰۵۳۹۰۰۵۴۰۰۰۵۹۴۰۰۵۷۲۰۰۶۴۸۰۰۰۶۳۳۰۰۰۶۴۴۰۰۵۹۰۰۰۶۰۳	سوریه
۲۵	۱۷۷	-۱۸	۰٫۴۶۳۰۰۴۶۳۰۰۴۶۷۰۰۴۹۳۰۰۴۹۸۰۰۵۰۶۰۰۴۶۲۰۰۴۹۹۰۰۴۳۲۰۰۳۹۲	یمن

جدول ۴- میانگین رشد سالانه شاخص توسعه انسانی کشورهای جنوب غربی آسیا				
کشورها	میانگین رشد سالانه HDI (درصد)			
	۲۰۱۸-۱۹۹۰	۲۰۱۸-۲۰۱۰	۲۰۱۰-۲۰۰۰	۲۰۰۰-۱۹۹۰
رژیم صهیونیستی	۰/۴۸	۰/۲۷	۰/۳۹	۰/۷۴۰
قبرس	۰/۶۴	۰/۳۴	۰/۶۲	۰/۹
امارات	۰/۶۵	۰/۶۸	۰/۴۸	۰/۷۸
عربستان	۰/۷۴	۰/۷۱	۰/۸۵	۰/۶۴
قطر	۰/۴۱	۰/۲۲	۰/۲۲	۰/۷۴
بحرین	۰/۴۶	۰/۶۴	۰/۰۶	۰/۷۴
عمان	-	۰/۶۳	۱/۱۹	-
قزاقستان	۰/۶۱	۰/۸۴	۱/۱۰	-۰/۰۷
کویت	۰/۴۵	۰/۲۲	۰/۱	۱
ترکیه	۱/۱۹	۱/۰۳	۱/۲۶	۱/۲۶
ایران	۱/۱۷	۰/۶۸	۱/۲۰	۱/۵۳
گرجستان	۰/۸	۰/۴۹	۰/۸۸	۰/۹۵
ارمنستان	۰/۶۵	۰/۵۲	۱/۱۷	۰/۲۴
آذربایجان	-	۰/۳۶	۱/۳۴	-
لبنان	-	-۰/۳۶	-	-
اردن	۰/۵۷	-۰/۰۷	۰/۳۶	۱/۳۱
ترکمنستان	-	۰/۶۷	-	-
ازبکستان	-	۰/۸۳	۱/۱۰	-
مصر	۰/۸۹	۰/۶۲	۰/۸۶	۱/۱۳
عراق	۰/۶۵	۰/۶۸	۰/۷۱	۰/۵۸
قرقیزستان	۰/۳۱	۰/۷۳	۰/۶۹	-۰/۳۹
تاجیکستان	۰/۳	۰/۵	۱/۶۰	-۱/۱۳
پاکستان	۱/۱۷	۰/۸۵	۱/۵۵	۱/۰۶
سوریه	-۰/۰۶	-۱/۹۸	۰/۸۸	۰/۵۷
یمن	۰/۵۹	-۰/۹۴	۱/۴۴	۰/۹۹

همانطور که نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد کشور ترکیه با رشد سالانه‌ی ۱/۱۹ شاخص توسعه انسانی خود را از ۰/۵۷۷ در سال ۱۹۹۰ به ۰/۷۹۷ در سال ۲۰۱۸ افزایش دهد به‌عنوان اولین کشور منطقه آسیای جنوب غربی بیشترین رشد را داشته و

در بین کشورهای با توسعه بسیار بالا جای گرفته است. همچنین ایران به‌عنوان یازدهمین و پاکستان به‌عنوان بیست و سومین کشور منطقه توانسته‌اند طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸ شاخص توسعه انسانی خود را ۱/۱۷ درصد افزایش دهد و در بین کشورهای جنوب غربی آسیا بعد از کشور ترکیه بیشترین رشد را در این سال‌ها داشته و گام‌های مؤثری را برای بهبود شاخص توسعه انسانی برداشته‌اند.

با توجه به اینکه این مطالعه بیشتر برای سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸ کشورهای منطقه جنوب غرب آسیا صورت گرفته است بنابراین با مروری بر میانگین رشد سالانه HDI در این سال‌ها عملکرد کشورهای منطقه را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

ترکیه در این سال‌ها نیز بهترین عملکرد را داشته و با رشد ۱/۰۳ درصد، اولین کشور و پاکستان با ۰/۸۵ درصد و کشورهای قزاقستان و قرقیزستان با ۰/۸۴ درصد به ترتیب رده‌های دوم و سوم را در بهبود عملکرد شاخص توسعه انسانی را در بین کشورهای منطقه جنوب غرب آسیا به خود اختصاص داده‌اند.

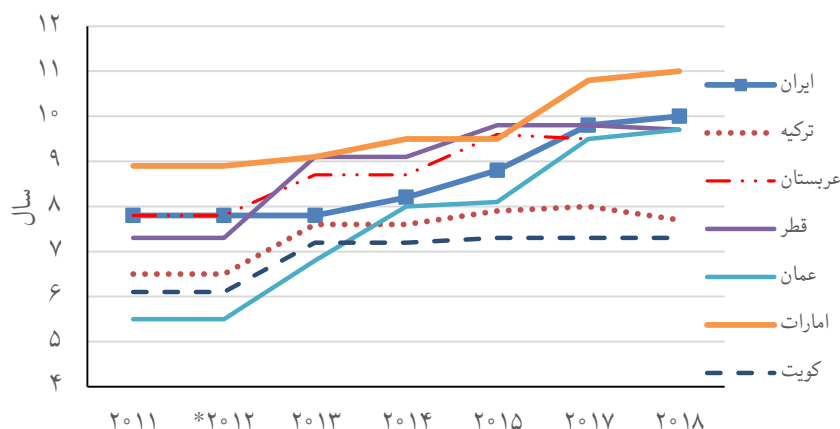
با توجه به مطالب بیان شده در بخش‌های قبل شاخص توسعه انسانی شامل سه عنصر مهم به نام‌های امید زندگی، آموزش و درآمد ناخالص ملی سرانه است که هر کدام از آنها عناصر بر کیفیت و بهبود سطح زندگی در کشورها و جوانان مؤثر است و بر هم اثر داشته و تقویت هر کدام از این عناصر در افزایش سطح عناصر دیگر تاثیر داشته و در نتیجه افزایش کیفیت زندگی انسان‌های حاضر در جامعه خواهد داشت. داشتن یک اقتصاد پویا در هر کشوری قطعاً باعث بالا بردن سطح رفاهی اقتصادی خانوارهای حاضر در آن جامعه شده و این طبیعت باعث می‌شود که افراد آن جامعه بهره‌مند از خدمات رفاهی و بهداشتی بیشتری شده که این به نوبه خود باعث افزایش سلامتی افراد و بهبود امید زندگی خواهد شد بالا رفتن امید زندگی و سطح اقتصادی بالای جوامع نیازمند تربیت نیروهای انسانی متخصص و باسواد را بیشتر فراهم می‌کند و در نتیجه با افزایش این شاخص‌ها مستقیماً شاخص آموزش ارتقا می‌یابد.

جدول ۵ شاخص توسعه انسانی، رتبه جهانی کشورهای جنوب غربی آسیا را نشان می‌دهد که در میان این کشورها بالاترین شاخص امیدزندگی مربوط به کشور قطر با ۰/۹۲ و کمترین آن مربوط به کشور عراق با ۰/۷۸ است. در میان این کشورها ایران در جایگاه ششم قرار دارد. کشور عربستان با ۰/۷۸ بالاترین و کشور عراق با ۰/۴۸

پایین‌ترین شاخص آموزش را در بین این ۹ کشور دارا بوده و ایران در بین این کشورها رتبه سوم را برای این شاخص دارد.

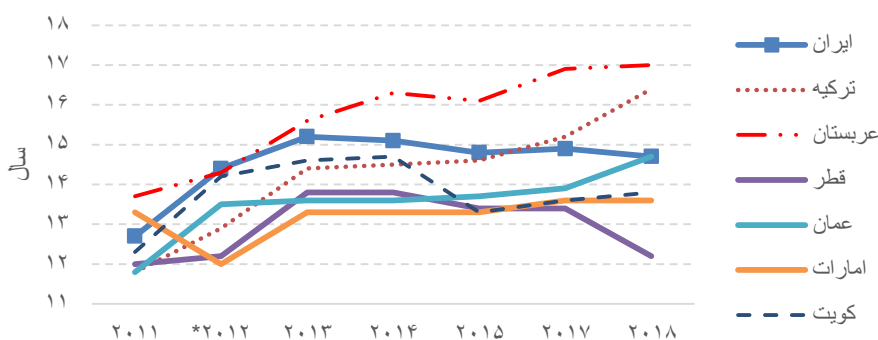
جدول ۵- شاخص توسعه انسانی، رتبه جهانی کشورهای جنوب غربی آسیا						
سطوح توسعه انسانی کشورها	نام کشور	رتبه در جنوب غرب آسیا	رتبه جهانی	HDI شاخص ۲۰۱۸	اجزای شاخص توسعه انسانی سال ۲۰۱۸	
					شاخص امید زندگی آموزش	سرانه GNI (برابری قدرت خرید)
توسعه انسانی بسیار بالا	امارات	۳	۳۵	۰/۸۶۶	۰/۷۴	۰/۹۸
	عربستان	۴	۳۶	۰/۸۵۷	۰/۷۸	۰/۹۴
	قطر	۵	۴۱	۰/۸۴۸	۰/۶۶	۱/۰۶
	عمان	۷	۴۷	۰/۸۳۴	۰/۷۳	۰/۸۹
	کویت	۹	۵۷	۰/۸۰۸	۰/۶۱	۰/۹۹
	ترکیه	۱۰	۵۹	۰/۸۰۶	۰/۶۸	۰/۸۳
	ایران	۱۱	۶۵	۰/۷۹۷	۰/۷۴	۰/۷۹
توسعه انسانی بالا	مصر	۱۹	۱۱۶	۰/۷۰۰	۰/۶۰	۰/۷۱
	عراق	۲۰	۱۲۰	۰/۶۸۹	۰/۴۸	۰/۶۵

لازم به توضیح است به دلیل عدم انتشار گزارش توسعه انسانی در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۳ توسط برنامه توسعه سازمان ملل متحد لذا در قسمت شکل‌ها سال ۲۰۱۶ حذف شده است و داده‌های سال ۲۰۱۲ با شاخص‌های سال‌های دیگر به پیشنهاد همین سازمان جایگزین شده است.

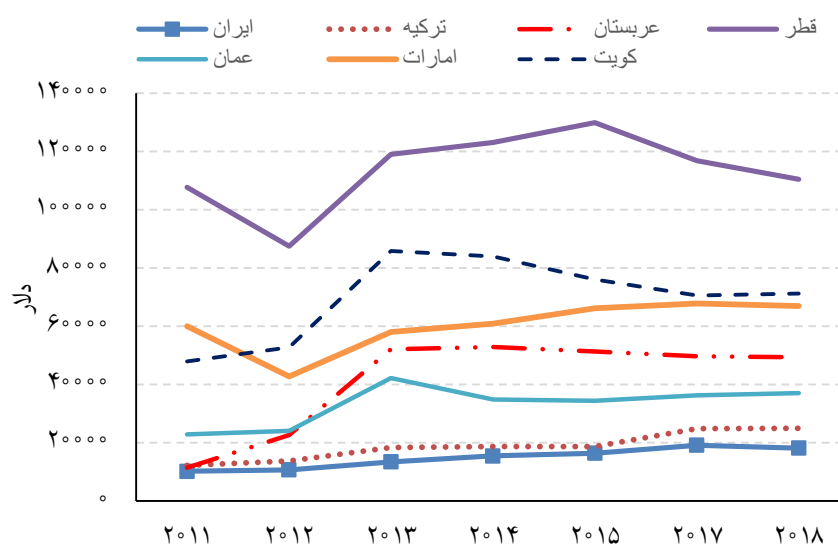
شکل ۲- تغییرات میانگین سال‌های تحصیل کشورهای منتخب در جنوب غرب آسیا طی سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۱۱

در این شکل شاهد نوسانات شاخص میانگین سال‌های تحصیل بر اساس توزیع جمعیت ۲۵ ساله و بیشتر، بر اساس بالاترین مقطع آموزش انجام شده بر اساس طبقه‌بندی استاندارد بین‌المللی آموزش در کشورهای منتخب جنوب غرب آسیا برای سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۸ هستیم. بر اساس این شکل بیشترین تغییرات این شاخص برای کشور جمهوری اسلامی ایران و کمترین تغییرات آن برای کشور کویت است.

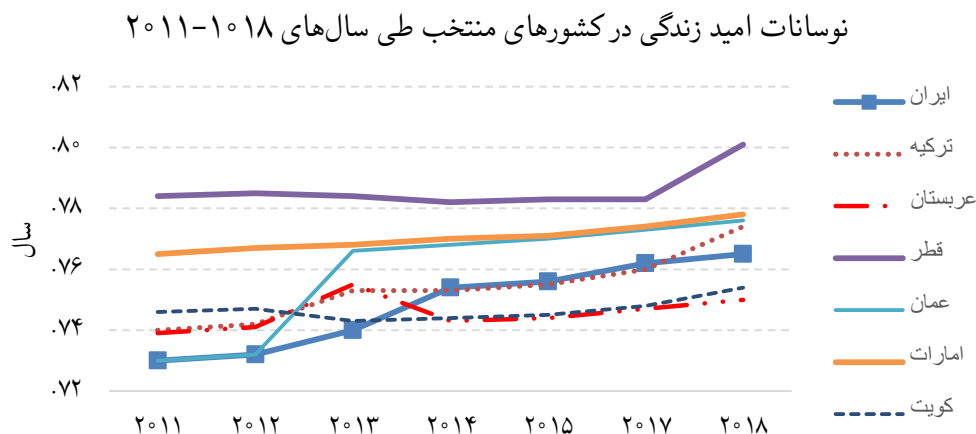
شکل ۳- تغییرات میانگین سال‌های مورد انتظار آموزش کشورهای منتخب در جنوب غرب آسیا طی سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۱۱

در شکل ۳ شاهد نوسانات شاخص سال‌های مورد انتظار آموزش کشورهای منتخب در جنوب غرب آسیا هستیم که عبارت است از تعداد کل سال‌های تحصیل که انتظار می‌رود یک کودک ۶ ساله در سال‌های آتی از آن برخوردار شود. بر اساس این شکل کشورهای منتخب دارای روندی تقریباً یکسانی هستند اما در این میان کشور ترکیه با بیشترین تغییر در شاخص سال‌های مورد انتظار آموزش از ۱۱/۸ سال در سال ۲۰۱۱ به ۱۶/۴ سال در سال ۲۰۱۸ رسیده و کمترین تغییر مربوط به کشور قطر می‌باشد که از ۱۲ سال در سال ۲۰۱۱ به ۱۲/۲ سال در سال ۲۰۱۸ رسیده است.

شکل ۴- تغییرات میانگین شاخص درآمد سرانه کشورهای منتخب در جنوب غرب آسیا طی سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۸

شکل ۴ نشان‌دهنده نوسانات شاخص درآمد سرانه کشورهای منتخب در جنوب غرب آسیا و یکی از معیارهای سنجش وضعیت اقتصادی کشورها است. بیشترین تغییرات این شاخص در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۸ برای کشور عربستان و کمترین تغییرات آن برای کشور قطر است.

شکل ۵- تغییرات میانگین شاخص امید زندگی کشورهای منتخب در جنوب غرب آسیا طی سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۱۱

شکل ۵ تغییرات میانگین شاخص امید زندگی کشورهای منتخب در جنوب غرب آسیا طی سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۱۱ را نشان می‌دهد که بیشترین تغییر را کشور عمان داشته است.

۴- نتیجه‌گیری

شاخص توسعه انسانی یکی از معیارهای اندازه‌گیری سطح کیفی زندگی انسان‌ها در طول زمان است. مقدار این شاخص بین صفر و یک می‌باشد که هر چه این شاخص بیشتر باشد نشان‌دهنده وضعیت بهتری کشور است. بر این اساس دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد در هر سال با انتشار گزارشی در مورد وضعیت این معیار در جوامع مختلف، آنها را از نظر موفقیت در فراهم آوردن امکانات زندگی سالم به همراه دانش و رفاه اقتصادی مقایسه می‌کند. این شاخص در واقع ترکیبی از سه شاخص دیگر (مؤلفه) با نام‌های امید زندگی، آموزش و تولید ناخالص ملی است. بر همین اساس یکی از مولفه‌های تشکیل‌دهنده شاخص توسعه انسانی، امید زندگی است که ارتباط مستقیمی با بهداشت و سلامت جسمی و روانی انسان‌های یک جامعه دارد.

پس رشد و توسعه بهداشت در یک کشور می‌تواند باعث بالا بردن امید زندگی شود. همچنین افزایش کارهای فرهنگی در راستای بالا بردن روحیه‌ی افراد جامعه همچون ورزش کردن، تفریحات سالم، بهبود وضعیت تغذیه نیز می‌توانند در بالا بردن میانگین سال‌های امید زندگی در کشور کمک‌کننده باشند. به نظر می‌رسد پیشنهاد ارتقای فرهنگ رانندگی به‌خصوص در ترافیک جاده‌ای در بالا بردن این شاخص در کشور بی‌تأثیر نباشد.

در هر صورت دو مؤلفه مهم شاخص توسعه انسانی یعنی آموزش و سلامت (امید زندگی) تأثیرات غیر مستقیم محکمی بر رشد اقتصادی از طریق تأثیرات بر روی پخش درآمد دارند؛ اثر آموزش شاید به دلیل تأثیر خود این مؤلفه بر سلامت، بیش از آنچه تصور می‌رود رخ‌نمایی می‌کند. بنابراین هر چه سطح آموزش و سلامت بهبود می‌یابد مردم با درآمد کمتر، توانایی بیشتری برای به دست آوردن فرصت‌های اقتصادی خواهند داشت [۱۷]. تجارب کشورهای پیشرفته نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری در زمینه انسانی دارای بازدهی فوق‌العاده است بدون توجه به آموزش و پرورش و تغییرات و تحولات کیفی آن نمی‌توان به رشد اقتصادی دست یافت. از سوی دیگر وضع بهداشتی فرد یا گروه با سطح درآمد مرتبط بوده و بهره‌وری حلقه واصل بین این است.

افزایش بهره‌وری و همچنین درآمد بالا باعث پیشرفت تحصیلی و بهبود سلامتی می‌شود هدف توسعه انسانی پرورش قابلیت‌های انسان و گسترش امکانات اوست [۲].

درآمد نفتی کشورهای حوزه خلیج فارس از جمله بحرین، قطر، امارات و عربستان را به فهرست کشورهای دارای شاخص توسعه انسانی بسیار بالا سوق داده است. بر اساس گزارش سازمان ملل، شاخص توسعه انسانی جمهوری اسلامی ایران طی ۲۸ سال گذشته دارای میانگین رشد سالانه‌ی ۱/۱۷ درصد بوده است. این شاخص از ۵۷۷٪ در سال ۱۹۹۰ به ۷۹۷٪ در سال ۲۰۱۸ رسیده است و ۲۹٪ ارتقا پیدا کرده است. یعنی در حال حاضر ایران جایگاه ۶۵ را از نظر شاخص توسعه انسانی دارد که این نشان‌دهنده ارتقاء شاخص توسعه انسانی است.

از جمله نقدهایی که به شاخص توسعه انسانی وارد می‌شود کمی بودن محاسبات آن است. زیرا در این شاخص بیشتر عواملی مانند فقر و بی‌عدالتی، آزادی و امنیت

انسان‌ها در جوامع و... دخیل بوده که اگر چه مولفه‌های تشکیل‌دهنده‌ی شاخص توسعه‌ی انسانی متأثر از این عوامل هستند اما از نظر نویسندگان این گونه برداشت می‌شود که بهتر بود. که نقش این عوامل بر محاسبه شاخص توسعه انسانی پررنگ‌تر می‌شد.

بر اساس گزارش دفتر برنامه توسعه سازمان ملل متحد با وجود پیشرفت جهانی در مقابله با فقر، گرسنگی و بیماری‌ها، ایجاد نسل جدیدی از نابرابری‌ها نشان می‌دهد که بسیاری از جوامع برای مقابله با نابرابری‌ها آن طور که باید عمل نمی‌کنند؛ و درست همانطور که شکاف در استانداردهای اساسی زندگی برای میلیون‌ها نفر در حال کم شدن است، نابرابری‌های مربوط به آموزش، فناوری و تغییرات آب و هوایی در حال افزایش هستند؛

برنامه توسعه سازمان ملل متحد کشور جمهوری اسلامی ایران را در دسته‌بندی کشورهای جنوب آسیا یعنی کشورهای افغانستان، بنگلادش، بوتان، هند، جمهوری اسلامی ایران، مالدیو، پنال، پاکستان و سریلانکا قرار داده است.

توضیحات

1. United Nations Development Programme (UNDP)
2. Amartya Sen
3. Grausman
4. Nulls
5. Own
6. Walsh
7. Lucas
8. Mincer
9. G.Becker

مرجع‌ها

- [۱] آصف‌زاده، سعید؛ پیری، زکیه (۱۳۸۳). مفاهیم توسعه انسانی و روند شاخص توسعه انسانی در ایران؛ فصل نامه طب جنوب، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بوشهر، سال هفتم، شماره ۲، صص ۱۹۰-۱۹۷.

- [۲] باصری، بیژن؛ فرهادی‌کیا، علی‌رضا (۱۳۷۸). عوامل مؤثر بر شاخص توسعه انسانی در استان زنجان، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، سال شانزدهم، شماره ۴۷، صص ۲۳-۵.
- [۳] علی، حصاری (۱۳۸۹). گزارش اقتصادی سال و نظارت بر عملکرد چهار ساله انسانی برنامه چهارم توسعه، فصل پنجم: شاخص توسعه انسانی. صص ۱۲۳-۱۴۳.
- [۴] محمدعلی‌خانی، سمیه؛ آصف‌زاده، سعید؛ محبی‌فر، رفعت؛ منتظری، علی (۱۳۹۱). بررسی شاخص توسعه انسانی (HDI) در ایران و کشورهای منتخب. فصلنامه پژوهشکده علوم بهداشتی جهاد دانشگاهی. صص ۴۱۶-۴۲۳.
- [۵] نوربخش، فرهاد (۱۳۸۲). توسعه انسانی و تفاوت‌های منطقه‌ای در ایران: الگوی سیاستی؛ فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۳۰.
- [6] Ranis, G. (2000). Economic growth human develop. Economic Growth center, Yale University, *Center Discussion paper*, 28, 197-219.
- [7] Ranis, G. (2004). Economic growth human develop. Economic Growth center, Yale University, *Center Discussion paper*, 7, 887.
- [8] UNDESA (2019). Life expectancy at birth.
- [9] UNDP (2010). Human Development Report. New York, Oxford.
- [10] UNDP (2011). United Nations Development Report. New York, Oxford.
- [11] UNDP (2013). United Nations Development Report. New York, Oxford.
- [12] UNDP (2014). United Nations Development Report. New York, Oxford.
- [13] UNDP (2015). United Nations Development Report. New York, Oxford.
- [14] UNDP (2016). United Nations Development Report. New York, Oxford.
- [15] UNDP (2018). United Nations Development Report. New York, Oxford.

- [16] UNDP (2019). United Nations Development Report. New York, Oxford.
- [17] UNESCO (2019). Expected years of schooling.
- [18] UNESCO (2019). Mean years of schooling.
- [19] World Bank (2019). GNI per capita.

طاهره امینی

دکتری آمار ریاضی

تهران، خیابان دکتر فاطمی، خیابان باباطاهر، خیابان سرتیپ فکوری، ساختمان ۱۴۵، پژوهشکده‌ی آمار.

رایانشانی: tahereamini90@yahoo.com

مسعود یارمحمدی

دکتری آمار ریاضی

تهران، خیابان دکتر فاطمی، خیابان رهی‌معیری، مرکز آمار ایران.

رایانشانی: vahdati@hotmail.com